

МОМЧИЛО МИЛОШЕВИЋ, Титоград

ИСТОРИЈАТ ДОСАДАШЊИХ АКТИВНОСТИ НА РЕГУЛАЦИЈИ СКАДАРСКОГ ЈЕЗЕРА, ДРИМА И БОЈАНЕ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Водни комплекс Скадарског језера, Дрима и Бојане представља огромно сливно подручје са површином од око 20.000 km² и просјечним протицајем од 680 m³/sec. Све воде овог система уливају се у Јадранско море претежно ријеком Бојаном. Корито ријеке Бојане није у стању, услјед ограничене пропусне моћи, капацитета од око 1.600 m³/sec, да пропусти велике воде са овог сливног подручја које достижу величину до 7.000 m³/sec. Из овог разлога, у периоду наилаaska великих вода, долази до наглог повећања нивоа Бојане, што успорава отицање из Скадарског језера, те ниво Скадарског језера трпи велике осцилације водостаја од 4,5 m.nm, до преко 10,0 m.nm, што доводи до промјене величине водног огледала Језера од 375 до 532 km², уз честу појаву плављења приобалних површина у СФР Југославији око 14.500 ha и у НР Албанији око 1.500 ha.

Овдје треба истаћи да су се ове површине обрађивале у недавној прошлости, тј. све до 1858. године када је ријека Дрим напустила своје старо корито у правцу Љеша и свој ток усмјерила према ријечи Бојани. Корито Бојане се од тада стално засипа великим количинама наноса који у њено корито доноси Дрим, тако да је данас корито Бојане оптерећено са скоро два пута већом количином воде због дотицаја воде Дрима уз знатно неравномјернији протицај у току године, а ниво Скадарског језера се подигао за око 5,0 m, што узрокује честе поплаве.

На садашњем сливном подручју Скадарског језера, Дрима и Бојане дешавале су се у прошлости многе хидрографске про-

мјене које су се одражавале најчешће у промјенама праваца токова главних водотока. У вези са овим су интересантни подаци које сријећемо у описима познатих историчара, географа и путописаца.

У периоду римске владавине нигдје се не спомиње Скадарско језеро, па се претпоставља да је ријека Морача имала свој ток кроз садашњи базен Скадарског језера, настављајући ток Бојаном чије се ушће спајало са Дримом у Задримљу, па су се даље заједно уливали у Јадранско море у близини Љеша. Каснији географи су такође сматрали ријеку Бојану као наставак Мораче која је током времена мијењала своје ушће од Муртензе до Блејских брежуљака, мијењајући такође свој ток по Забојани. Забојану је Морача, скупа са Дримом и бујицом Кири, створила колмацијом. Ова колмација је била веома интензивна тако да су плодне равнице Нордице и Облице (јужно и југоисточно од Тарабоша) издигнуте за око 3 метра у току 4 столјећа. У периоду великих поплава, ерозија Дрињаче на обалама открива и данас калдрме дубоко засутих путева изграђених вјероватно последице турске окупације а на њеној лијевој обали код Башчелека постоји црквица чији кров вири из воде.

Ни један стари географ не спомиње Скадарско језеро, већ на овом подручју спомињу мочваре (Palus Labeatis), које су се формирале наслагама наноса транспортованог са сливајућим водотоцима. Ове су мочваре касније прекривене водом услед издизања нивоа воде и настајањем језера.

Први историчар који спомиње језеро био је Барлитиус, савременик Скендербега. Он у свом извјештају о опсади града Скадра од стране Мухамеда II из 1479. године, говори о дивном, пространом и прелијепом језеру богатом рибом, које оживљава своју околину нанизану лијепим варошицама и бројним селима са дивним црквама и манастирима. Овај историчар је такође записао да је Дрим текао у правцу Љеша, што је касније потврдио у својим записима географ Casimiro Fresco у свом опису из XVII вијека „Географске прилике Далмације“. Путописац Кокел (Coquelle) у „Описима путовања по Албанији“ описује ријеку Дрим која тече кроз Задримље у правцу Љеша.

Тakoђе је видљиво из историјских података да је бујица Кири утицала у Језеро источно од Врана докле је тада језерска обала досезала. Око 1750. године Кири је промијенила своје ушће и продрла према сјеверном дијелу Скадра, уништавајући његова предграђа Руши и Тофана, а већ 1760. године бујица Кири је имала ток источно од Скадра, са ушћем у Бојану јужно од тврђаве на брежуљку Росафе. Ову појаву је у својим Успоменама описао поп Горица из Сироке.

ПРОВАЛА ДРИМА У ПРАВЦУ БОЈАНЕ

Познато је да водни режим Скадарског језера и Бојане у задње вријеме, тј. од XV вијека, зависи од ријеке Дрима која има око 3 пута веће сливно подручје од Бојане. Дрим извире из Охридског језера као Црни Дрим и југозападно од Призрена прима Бијели Дрим из Метохије, па се затим кроз дубоко усјечен кањон пробија између Проклетија и Мирдитских планина да би код Вау Деиса југозападно од Скадра избио у Скадарску равницу. Дрим је у току задњих вјекова стално мијењао свој ток по Скадарској равници и скретао час према Бојани, час према Задримљу и Љешу код Медуе. Када год је ударао према Бојани, настао би поремећај у водном режиму Скадарског језера и Бојане, те је долазило до поплава катастрофалних размјера.

Провала Дрима према Бојани из 1846. године као и још катастрофалнија провала Дрима у правцу Бојане из 1858. године, стварају бифуркацију Дрима, тако да се од тада највећи дио вода Дрима излива Дрињачом у Бојану јужно од Скадра, примајући успутно и бујицу Кири код Башчелека. Овом приликом Дрим је у Бојану сасуо велике количине наноса на њеном излазу из Језера код Скадра услед чега се њено корито издигло за преко 2 метра што је условило нагло издизање нивоа воде у Језеру услед чега су сва најплоднија земљишта Зетског, Жабљачког, Цеклинског, Црмничког и Скадарског поља дошла под водом. Тада је био потопљен и стари Скадар.

Као непосредан узрок овој провали Дрима била је изградња великог броја канала за наводњавање равнице и довођење воде из Дрима на млинове у Скадру. Како ове канале није нико одржавао, то су они ерозијом били стално проширивани те су за вријеме великог водостаја Дрима послужили за слободан пролаз цјелокупне надошле воде. Рушевине каптажне грађевине на Дриму се и данас виде, но нема сумње да би и без овога до ове провале дошло нешто касније јер се услед колмације дно издизало тако да се стварањем већег пада стварају услови за скретање тока ријеке Дрима у правцу Бојане. Настале промјене узроковане провалом Дрима најбоље се могу уочити прегледом топографске карте Турске израђене од Франца Вајса, издате у Бечу 1827. године, на којој се види да су усред Скадарског језера постојала овећа села, а данашњи Кумски залив био је посебно подручје одвојено од језера широком траком земљишта.

ДОСАДАШЊЕ АКТИВНОСТИ НА РЕГУЛАЦИЈИ СКАДАРСКОГ
ЈЕЗЕРА, ДРИМА И БОЈАНЕ

Питање регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане било је покренуто од стране Црне Горе на Берлинском конгресу. Турска влада је тада признала своју обавезу према Црној Гори да врати Дрим у старо корито и да регулише Бојану. У овом

циљу она је предузимала неке радове од 1882. до 1884. године по пројекту инж. Ламберта, који је предвиђао израду бране на мјесту продора Дрима у Дрињачу и подизање одбрамбених насипа од Гавочиа испод Гањоле до Бадриа код Бушатиа, који би одвратили ток Дрима од правца према Бојани и скренули га у старо корито према Љешу. Нажалост, ови се радови нијесу одржали, пошто нијесу били изведени потпуно по пројекту, тако да су све недовршене и неодржаване грађевине биле од стране Дрима потпуно уништене.

Послије овога наступа период израде студија и пројеката по налогу турске владе, као што су: Студија инж. Хелингера из 1884. године, пројекат инж. Пансиера из 1889. године, пројекат војне турске комисије, пројекат инж. Поснела из 1893. године, пројекат инж. Равотиа из 1896. године, извјештај комисије инж. Милеа из 1910. године, студија инж. Бриоа из 1910. године који је поред осталог предвиђао девијацију Дрима преко Задримља, девијацију бујице Кири сјеверно од Скадра, продубљавање багеровањем корита ријеке Бојане са израдом просјека између Оботиа и Белаја.

1910. године турска влада је закључила уговор са друштвом „La regie generale des chemins des fer et travaux publics“ по коме је друштво требало да изради пројекат за уређење режима вода Скадарског језера и да реализује његову изградњу. Пројекат овог друштва предвиђао је: враћање Дрима у старо корито, девијацију бујице Кири у Скадарско језеро и багеровање корита Бојане да би се оспособила за пловидбу мањих лађа са газом до 2,0 метра. Овим радовима би се спустио ниво Скадарског језера за 2,5 до 3,0 м и добило око 5.000 ha земљишта у Албанији и 15.000 ha у Црној Гори. Предрачун трошкова за ове радове, из 1913. године, износио је 10.000.000 златних франака. Балкански рат је ослободио турску владу од даљих обавеза по питању регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане.

Други пут је питање регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане покренуто од стране Црне Горе на Лондонској конференцији 1913. године када је Црна Гора проширила границе на језеру до Кумског блата и Зогаја. Црна Гора је добила међународни зајам од 40 милиона франака из којег су се у првом реду имали извршити радови на регулацији ријеке Бојане и мелиорацији Скадарског језера. Исту обавезу имала је и Албанија. Први свјетски рат је спријечио ефектуирање овог зајма те се овим радовима није ни приступило.

Послије I свјетског рата настављено је са израдом студија и пројеката за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане. Године 1923. инж. Кадо из Министарства грађевина у Тирани поднио је албанској влади извјештај у коме предлаже мјере за рјешење проблема пловидбе на Бојани и мелиорацију земљишта поред Скадарског језера и Бојане. Он предлаже: девијацију Дрима од Аста на Дрињачи преко Забојане до Лунерске лагуне,

девијацију Кири у Скадарско језеро, багеровање Бојане ради пловидбе и снажавање нивоа воде у језеру, уређење бујица у сливу Дрима и Кирија, подизање високе бране (60 мет.) код Вау Деиса ради задржавања поплавног таласа и наноса као и за искоришћавање водне снаге (10.000 KS), затим мелиорацију Скадарске равнице у циљу одводњавања и наводњавања. Све ове радове требало је извести за 25 милиона златних франака (без откупа земљишта).

По налогу бивше Дирекције вода старе Југославије, инж. Знидаршић из Генералне инспекције вода у Сплиту израдио је 1923. године Студију у којој је размотрио разне варијанте које долазе у обзир за рјешавање регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане, па је предвиђао следеће радове: исушење једног дијела Језера изградом одводних тунела, исушење земљишта поред језера помоћу одбрамбених насипа и мелиорацију земљишта поред Језера са регулацијом Бојане и Дрима. Варијанту са мелиорацијом земљишта поред Језера са регулацијом Бојане и Дрима сматра као најсигурнију, најреалнију и најекономичнију, па је, с обзиром на више подваријанти у вези са регулацијом Дрима, дао укупан износ трошкова који би износили од 56 до 94 милиона златних динара.

Радови инж. Знидаршића од 1923. године били су основа за преговоре између југословенске и албанске владе који су започели 1925. године. Циљ ових преговора је био да се утврде основни принципи за остваривање пројеката за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане који би се споразумно усвојили у техничком, административно-правном и финансијском погледу. Албанска влада одговорила је, на захтјев ондашње југословенске владе, крајем 1925. године прецизирајући своје ставове који су се састојали у следећем:

1. да се посредством једне заједничке комисије претходно изради и утврди дефинитивни пројекат који треба да буде поднијет на одобрење обијема владама и

2. да по одобрењу пројекта обије владе образују заједничку комисију која ће да припреми извршење пројекта са административног, правног и финансијског гледишта.

Усвајајући овај предлог албанске владе, ондашња југословенска влада предложила је албанској влади да се унапријед донесу одлуке по општим принципима за извршење радова, и то:

1. да свака држава треба да учествује у извршењу радова са капиталом према користима које ће имати од извршених радова,

2. да свака држава има одржавати извршене радове на својој територији, с тим да се трошкови подијеле у сразмјери са користима од извршених радова,

3. да се утврди начин извођења радова и

4. да једна заједничка комисија треба да уреди и контролише извршавање ових радова и њихово одржавање.

Почетком јула 1926. године албанска влада је одговорила да сматра за потребно да једна мјешовита комисија проучи на терену поднијете предлоге и поднесе извјештај, који ће послужити као база за дефинитивну одлуку.

У вези са овим предлогом албанске владе, саопштено је да југословенска влада пристаје на образовање мјешовите комисије, с тим да је, у циљу предлагања неких основа за рад те комисије на терену, одлучила да о свом трошку изврши основне теренске радове и прикупи основне податке техничке и економске природе. У ту сврху основана је Скадарска секција ондашње Дирекције вода, која је 1928. и 1929. године извршила на терену основне геодетске радове и снимања (триангулацију, прецизни нивелман, сондирање и снимање Језера, Бојане, Дрима, Дрињаче и Мораче, организовала хидрографску службу и извршила хидрометријска мјерења, прикупила податке за подручје Скадарског језера о пољопривреди, риболову, саобраћају и пловидби, трговини и индустрији, о хигијенским и социјалним приликама становништва итд.) и проучила разне могућности за рјешавање проблема уређења режима вода Скадарског језера и за извршење мелиорација на нашем подручју. На бази ових података Секција је припремила Основу за израду генералног пројекта за регулацију Бојане и Дрима и за мелиорацију земљишта у подручју Скадарског језера.

У Основи Скадарске секције из 1930. године дат је закључак који, по нашем мишљењу, има и данас свој пуни значај. Овај закључак гласи: „Режим вода Скадарског језера може се уредити само под условом да се Дрим стално и дефинитивно одврати од Бојане. Задржавањем регулисаног Дрима у Забојани или Задримљу омогућава се Бојани да несметано врши своју функцију отоке Језера. Регулацијом пак Бојане снизиће се ниво воде у Језеру, чиме ће се води отети велики комплекси земље и омогућити мелиорација приобалног земљишта поред језера“.

О предвиђеним радовима и варијантним рјешењима у наведеној Основи биће ријечи у реферату Николе Спахића „Приказ неких техничких рјешења регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане“, па се овдје нећемо детаљније на њих освртати.

На тражење албанске владе, Основа Скадарске секције достављена је 1933. године на увид албанским стручњацима код Банске управе на Цетињу. Међу албанским стручњацима су се налазили и италијански инжењери који су показивали веома жив интерес за рјешавање овог проблема.

По окупацији Албаније од стране Италије, у августу мјесецу 1939. године, Министарство иностраних послова бивше Југославије обавијестило је Министарство грађевина да је италијанска

влада одобрила кредит у износу од 1.200.000.000 лира за исушење мочвара и регулацију Дрима и Бојане. У вези са овим саопштено је италијанској влади да би све радове на овом подручју требало радити уз пуну сагласност владе Југославије. Италијанска влада је прихватила овај став југословенске владе, па је током 1939. године упућен у Београд представник италијанске фирме „Sidonio“ из Рима који је разгледао Основу Скадарске секције и коме је у септембру исте године предата копија овог елабората. На основу примљеног елабората Скадарске секције и својих нових података италијански инжењери из фирме „Sidonio“ из Рима предали су, крајем фебруара 1940. године, Министарству грађевина свој елаборат о регулацији Скадарског језера, Дрима и Бојане. Овдје је карактеристично напоменути да су италијански стручњаци у свом елаборату предвидјели омогућавање пловидбе Бојаном од Скадра до мора за бродове до 600 тона носивости како би се удовољило ондашњим захтјевима Скадра да поново преузме улогу некадашњег трговачког и привредног центра овог подручја. По свему судећи, већи је интерес италијанске стране био да се Бојаном омогући пловидба италијанских ратних пловила.

Преговори југословенске и италијанске владе вођени су током читаве 1940. године, тако да се дошло до предлога за финансијско учешће сваке стране у реализацији овог подухвата, међутим 1941. године, услијед капитулације Краљевине Југославије, преговори су обустављени.

Одмах по ослобођењу наше земље приступило се изради пројектне документације за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане. Већ 1947. године југословенска и албанска влада одредиле су заједничку комисију којој је стављено у задатак да припреми за обје владе предлог за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане. Због познатих догађаја из 1948. године и погоршања односа двију земаља, све активности на решавању проблематике регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане престају.

Током 1956. године потписан је, између Владе ФНР Југославије и Владе НР Албаније, Споразум о водопривредним питањима. На основу овог Споразума образована је Југословенско-албанска комисија за водопривреду са задатком да решава отворена водопривредна питања између ове двије земље.

Југословенско-албанска комисија на свом II ванредном засиједању, одржаном 1962. године формирала је Сталну Југословенско-албанску Поткомисију за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане. Комисија је ставила у задатак Поткомисији да припреми техничку документацију за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане, да изврши избор оптималне варијанте са предлогом расподјеле трошкова на обје стране, водећи рачуна о интересима Југославије и Албаније.

У вези са предњим у нашој земљи су израђени пројекти од стране разних институција са циљем да се добије оптимално рјешење за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане. Поменућемо до сада израђену техничку документацију:

1. Претпројекат регулације Бојане, израђен 1968. године од стране Института за водопривреду „Јарослав Черни“ — Београд,

2. Претпројекат „Заштита и мелиорација приобалне зоне Скадарског језера“ израђен 1973. године од стране Агрокомбината „13. јул“ — Титоград, ООУР Агроекономски институт у сарадњи са организацијама ФАО и ОЕЦД и

3. Идејни пројекат регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане, израђен 1973. године од стране Водопривредне организације „Зета“.

О техничким рјешењима регулације Скадарског језера, Дрима и Бојане у наведеним елаборатима биће детаљније приказано у поменутом реферату Н. Спахића.

Важно је истаћи да се у свим овим елаборатима наводи да ефекат регулације Скадарског језера директно зависи од одвођења што већег дијела вода ријеке Дрима у правцу мора како би се ријека Бојана растеретила и, уз побољшање њене пропусне моћи, омогућило да несметано врши своју функцију отоке Скадарског језера.

Према досадашњим проучавањима и датим описима техничких рјешења за регулацију Скадарског језера, Дрима и Бојане у наведеним елаборатима произилази да се садашњи максимални нивои воде Скадарског језера од око 10 m.nm. могу снизити на 6,5 m.nm, а минимални нивои језера да се задрже на 4,5 m.nm. Уз повећање пропусне моћи корита ријеке Бојане и усмјеравањем одређеног дијела вода ријеке Дрима директно у море са изградњом ниских насипа на изохипси 4,5 m.nm. освојиле би се нове земљишне површине од око 12.500 ha у Југославији и око 1.000 ha у Албанији. Даље снижавање нивоа Језера било би економски неоправдано због наглог пораста физичког обима радова.

На основу изложеног сада предстоји израда пројекта у коме ће се хидрауличним прорачуном одредити количине воде Дрима које треба директно одвести у правцу мора, као и предложити техничко рјешење регулације уз приказ коштања радова и ефеката који се овом регулацијом добијају, са предлогом расподеле трошкова за југословенску и албанску страну.

СПИСАК КОРИШЋЕНЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ

1. Реферат начелника Хидротехничког одјељења Министарства грађевина Краљевине Југославије инж. Целегина — „Мелиорација земљишта у подручју Скадарског језера“ — Београд, априла 1940.

2. Архивски материјал Грађевинске секције Зетске бановине — „Извјештај о режиму Скадарског језера и ријеке Бојане“, Цетиње, 1938.

3. Архивски материјал Министарства пољопривреде и шумарства НР Црне Горе — „Мелиорација Скадарског језера — историјски подаци“, 1948.

Момчило MILOŠEVIĆ

HISTORY OF FORMER ACTIVITIES ON REGULATION OF LAKE SKADAR,
THE DRIM AND THE BOJANA RIVER

Summary

On basis of procured archive material of Hydrotechnical Department of Ministry of Civil Engineering of Kingdom of Yugoslavia and Ministry of Agriculture and Forestry of NR Montenegro, the chronological sequence of all works and activities on regulation of Lake Skadar, the Drim and the Bojana River was presented.

In introductory part the review of water regime of Lake Skadar, the Drim and the Bojana River was presented, with the review of hydrographic situation of this area and its changes which were described in papers of famous historians. The penetration of the Drim River towards the Bojana River which occurred in 1846, as well as the consequences of it (lifting of the Bojana River's bed and increase of Lake Skadar's level and other) was separately presented.

All works aimed to bringing back of the Drim's waters to its old river bed performed until the beginning of World War First, as well as those performed between the First and Second World War, with detailed description of activities of Skadar's Section from 1928, were also described.

